lacivert bez

ATAYOLU

ERZURUM HALKEVİ
AYLIK KÜLTÜR MECMUASI

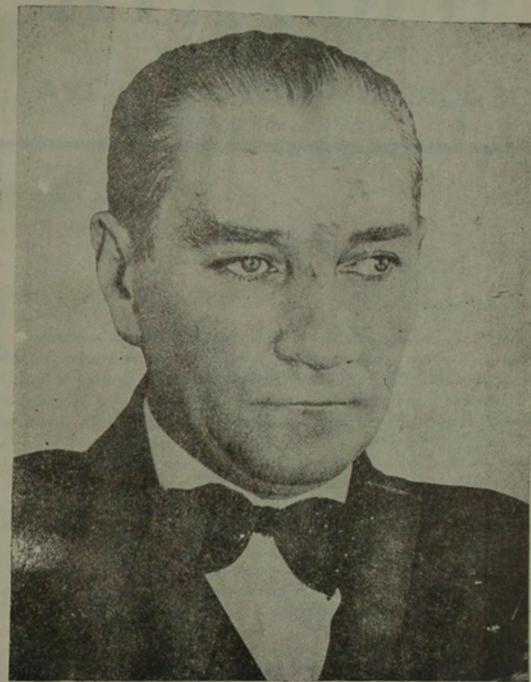
Sayı: 1 MART Yıl: 1

İÇİNDEKİLER

İlk konuşma	Bahadır DÜLGER
Fikir yayımı	Seyfi KURDBEK
Zekâ ölçüsüyle Türk çocukları	Rasim ADASAL
Yarının ideal nesli yaratılırken	İzzet BİRAND
Erzurumda iş ve aile hayatı	Abdurrahim Şerif BEYGU
Türk edebiyatında Şehrengizler	İzzet DELİÇAY
Osmanlı devletinde divan teşkilâtı	Faik BİNAL
Vitaminler	İrfan TİTİZ
Hayatın menşei meselesi	Sezai KARATOPRAK
Celin	Anatole FRANCE
Sen, ağlıyorken Dadaş	Sadi AKATAY
Gölgesiz yollar	GARİBOĞLU

ERZURUM
1939

EBEDÎ Şef ATATÜRK

ATAYOLU

ERZURUM HALKEVİ

AYLIK KÜLTÜR MECMUASI

Sayı: 1 Umumî Müdürü: Bahadır DÜLGER *Yıl: 1*

MUSAHABE:

İLK KONUŞMA

Yazan: Bahadır DÜLGER

Aşılmaz dağların ardına sinmiş kasvetli şehirler, eğri bğrü sokaklar, toprak damlı şekilsiz evler, fırtınaları, tipileri, soğuklarile bütün bir senede tek mevsim yaşayan diyarlar.. Ve bnnlarla beraber, kendilerini bu haşin tabiatın zaruretlerine uydurmuş, yaşamaları bir sürünme, düşünceleri bir gerileme, hattâ şekilleri birer ucube insanlar...

Türk cemtyetinin vasati anlayışında yaşayan Şark budur. Ve bu kısmen hakikate uygun düşünce noktai haraket olarak ele alınınca bir takım acıklı ve garip neticelere varmamak mümkün değildir:

Ferdin Şarkta hayat eseri vermesi bir hilkat harikasıdır.

Orada cemiyetin inkişafına ihtimal vermek muhale inanmaktır.

Ve nihayet insan varlığının en büyük mazhariyeti olan fikir hayatının bu elemli diyarda neşvünema bulmasını tasavvur etmek bile muhaldır. O ancak modern sitelerin kat kat apartımanlarında elektrikle aydınlanan, kaloriferle ısınan dairelerin mesut sakinlerine mahsustur.

Fikir silsilesi bu üçurumun başına vardıktan sonra, tesadüflerin, yaşama zaruretlerinin sevkile, hattâ, içlerinde besledikleri memleketin yükselmesi idealine hizmet etmek endişesile Şarka gitmiş olanların birer mağlûbu hayat, birer cemiyet kurbanı, birer biçare olarak telâkki

edilmemelerine imkân var mıdır?

İşte bu fikirler, bu telâkkiler Şarkı bir dünya cehennemi sayanların, bu yüzden merkezlerden ayrılmıyarak sefalet içinde yuvarlanmağı, tayin edildiği vazifeye gelmeğe tercih edenlerin mariz muhakemelerini beslemektedir.

Şüphesiz hakikat bundan uzaktır.

Şark, ne peri masallarının çocuk muhayyilelerinde yarattığı gibi korkularla dolu bir diyar, ne de sinesinde bütün sosyal faaliyetlerin derhal inkişafına yer verebilecek, her yönden mütekâmil bir memleket parçasıdır. Fakat onun muasır Türk cemiyetine nazaran geri kalmış olan bugünkü karekteri her nevi terakki ve tekâmüle ve bilhassa fikir hareketlerinin beslenip büyümesine yol vermiyecek kadar da iptidaî değildir.

Bu iddianın ispat edici delili bugün Şarkta fikir faaliyetlerini muvaffakıyetle ve hiç bir zafa düşmeden devam ettiren münevverlerin mevcut bulunuşudur.

Atayolu bu münevverlerin fikir mahsullerini neşretmelerine imkân vermek içinin çıkıyor. Bu sebeple onun aşırı bir iddiası bile yoktur. Yalnız bütün samimiyetle hakikate sadık kalacak ve etrafında mütevazi ve bünyesile mütenasip organize bir kültür muhiti yaratabilirse vazifesini başarmış olduğu kanaatine varacak ve bundan haklı bir gurur da duyacaktır.

FİKİR YAYIMI

Yazan: SEYFİ KURTBEK

İnsan kütlelerinde bir fikir uyandırmak, eski bir fikri kuvvetlendirmek veya söndürmek için fikir yayımı yapılır.

Dinlerin, siyasî rejim ve saltanatların kuvvetlenme ve yok olmalarında fikir yayımı, en büyük âmiller arasındadır. Eski insanlar da bunu biliyorlardı; fakat, fikir yayımı, hiç bir zaman, asrımızda olduğu kadar çok takdir edilmiş ve kullanılmış değildir. Yüz binlerce insanlık orduların kanlı döğüşmelerle alabilecekleri ülkeler, kimsenin burnu kanamadan işgal ediliyor; sakin ve mesut memleketlerde insanlar birbirini boğazlamıya başlıyor; uyuyan milletler uyanıyor, uyuşuk ve ölgün kütleler, damarlarına yeniden kan gelmiş gibi canlanıyor ve harekete geçiyor.

Dünyanın en kuvvetli milletlerinde, silâhları düşmemiş, kuvvetleri kırılmamış ordular bozuldu. Diğer tarafta, silâhı alınmış, ordusu dağıtılmış, yorgun ve yaralı bir millet kalkındı: bozulan ordularda bir inanç söndürülmüşdü; kalkınan millete yeni bir ruh verdiler, onu yeni bir fikre inandırdılar.

Milletleri inandırmak, onları yürütmek için birinci şarddır. Yeni yollarda yürüyen bütün büyük şefler, milletlerindeki inancı kuvvetlendirmek için hiç bir fedakârlıkdan çekinmiyorlar. " Muvaffakiyeti teshil için, bütün çarelerin başında, milletin tenvir ve irşadı geliyor. ATATÜRK „

Halk kütleleri üzerinde fikir yayımı, mühim olduğu kadar güç ve ince bir işdir. Bilgisiz, programsız ve usulsüz yapılan fikir yayımı, maksada varışa yardım edemiyeceği gibi, zararlı da olur: itimadsızlık ve şüphe uyandırır.

Fikir yayımı, âlim ve mütehassıslardan teşkil edilmiş komisyonlar tarafından değil, teferrüata dalmıyan, umumî kavrayışı, sentetik görüşü kuvetli, yayım tekniğini ve halk psikolojisini bilir bir tek kafadan idare edilmeli, fakat daima metod ve plânla yapılmalıdır.

Yayım için, her vasıtadan istifade edilir; bunların başında ise, misyonerler gelir. Hıristiyanlığın yayılmasında, misyoner papasların hizmetleri büyükdür. Cümhuriyetin kökünü kurutduğu tarikatların Anadoluya yayılması da, misyoner dervişlerin eserinden başka bir şey değildi. Bugün, siyasî misyonerlerin faaliyeti dünyanın her tarafında görülüyor.

Fikir yayımlarının, bir de müdafaa için olanları vardır ki, halk kütlelerini yabancı ve zararlı fikir yayımlarına karşı korur. Müdafaa yayımları, halk kütlelerine tatbik edilen yasaklarla beraber yürümelidir: çünkü, menedilen her şey, ferdler üzerinde olduğu gibi, kütleler üzerinde de, bir tecessüs ve alâka hissi uyandırır. Bu ise, yabancı fikir yayımları için, en müsait bir zemin hazırlar. Menedilen şeylerin, mahiyet ve zararları hakkında kütleleri aydınlatmak ve inandır-

mak lâzımdır.

Fikir yayımları, sadece yayım yapmış olmak için değil, fakat belli bir maksadı elde etmek için yapılır. Yazı yazmak, söz söylemek kâfi değildir. Yazıyı çok insana dağıtmak, sözü yüz binlerce insana dinletmek kâfi değildir. Bizim en çok aldandığımız nokta da budur. Bir insana bir yazıyı okutabilir, bir sözü dinletebilirsiniz; fakat onun fikrinizi anlamasını ve ona inanmasını yalnız bu vasıtalar ile temin edemezsiniz. En mühim mesele, kütlede bir alâka uyandırmakdır; bu ise, ancak onun menfaatlarına dokunmakla kabildir.

Kütlelerin bin bir derdi vardır. Fakat bütün bunlar nihayet bir - iki mesele üzerinde toplanabilir. İşte, yayım vasıtalarını bunlar üzerinde teksif etmek lâzımdır. Fikir yayımlarında teferrüata dalmak, her şeyde olduğu gibi, maksadın kaybolması neticesini verir. Kütlenin en büyük ihtiyacını bulup çıkardıkdan sonra, bunu kısa kelime veya formüller halinde ifade etmek ve bütün yayımlarda bunlara istinad etmek birinci esasdır. Fransa ihtilâlinde bütün fikir hareketleri HÜRRİYET, MÜSAVAT, ADALET kelimelerinde hülâsa edilmişti. Halk uzun zaman, bu kelimelerin füsunlu tesirleri altında yürüdü.

Genç - Türk hareketlerinde de, aynı kelimeler, aynı maksatlarla kullanıldı. Bunlar, halk kütlelerinin o zamanlardaki ihtiyaçlarını ifade ediyorlardı.

Formüllerde katiyet değil, genişlik vardır; onları herkes. kendi menfaatlarına göre tefsir edebilir. Fransız ihtilâlinde bu kelimeler, manalarını kaybetmişlerdi: Serbestlik, her zamandan çok tahdid edilmiş, adalet ise hemen büsbütün ortadan kaldırılmışdı. Fakat halk kütleleri, formüllerle hadisatı mukayese etmezler; bir defa onların tesirlerine kapıldılar mı, artık onları, sevkedildikleri yoldan kolay kolay geri döndürmek mümkün değildir.

Nasyonal - sosyalizmin fikir yayımlarında önceleri, kullanılan birinci term ŞEREF, ve HAYSİYET idi. O zaman millet, Versay muahedesine millî şeref ve haysiyeti kırıcı tesirlerinden kurtulmak ihtiyacında idi. Bu gaye elde edildi. Fakat milleti, aynı yolda yürütmek için, yine ihtiyacına dayanan diğer bir formül lâzımdı: " İş için, ekmek için Hitler " sözü bulundu. Yüz binlerce işsizlere ekmek bulmak millî bir ihtiyaç haline gelmişti.

Diğer memleketlerdeki fikir hareketlerinde de hep aynı esasları görüyoruz. Bazan fikir yayımı o kadar çok muvaffak oluyor ki, kütlelerin kendi ihtiyaçları üstünde, yep yeni millî bir ihtiyaç ortaya atıyor, bu ihtiyaç, millî bir ülkü oluyor. ve kütleler, her şeyi unutup, onun peşinde yürümeğe başlıyor.

İstiklâl harbinde YA İSTİKLÂL, YA ÖLÜM formülü ile hareket ettik. Önceleri, birçok yerleri düşmana bırakmak lâzımgeliyordu. Her çekilişde maneviyatı kuvvetlendirmek, ve çekilme ile mukavemetin bitmiyeceği fikrini bütün millete aşılamak için TEK NEFER, TEK TEPE düsturunu bulduk. Tek nefer kalsa, kalan tek tepede müdafaa edecekdi.

İşte milletleri yürütenler, fikir ve inançları böyle kısa fakat kudretli formüller içine sığdırırlar ve onları yayarlar.

Yayımlarda, kütlelere, tahakkuk etmiye-

cek ümidler vermekden çekinmek lâzımdır, çabuk ümide kapılmalarına mukabil, ümidden ümidsizliğe, sevgiden nefrete birdenbire geçebilirler. Hakikat olması uzun sürecek ümidler onlara aşılanırken, merhaleleri işaret etmeli, ve herbirine varıldıkça, kütlelerin sabır ve tahammülü kuvvetlendirmelidir.

Kütlelerde heyecan uyandırmak, onları; fikir yayımlarını kabule en müsait hale getirmek demekdir. Bunun için ise, onlara, en büyük ihtiyaçlarına ait yakın bir ümid vermek ve bunu, kısmen olsun, tahakkuk ettirmek lâzımdır.

Eskiden soğutup yeniye alıştırmak ve inandırmak için, ne sade eskinin fenalıklarını sayıp dökmek, ne de yeninin faziletlerinden uzun uzadiye bahsetmek kâfi gelmez. Fakat yeninin küçük bir faydası, gözle görülecek, el ile tutulacak şekilde kütlelere gösterilirse inanç ve güven hemen kuvvetlenirler. Bu sebeble, her muvaffakıyetden, fikir yayımı için geniş mikyasda istifade edilmdir.

Yayımlarda vasıta seçimi, kütlelerin bilgi seviyelerine göre olur. Halk, yaşayış ve bilgileri birbinden çok farklı, birçok kütlelerin bir araya gelmesinden vücud bulmuşdur. Aynı fikri onların hepsine yaymak için, husûsiyetlerine uygun vasıta ve usullar kullanılmalıdır. Bilgi seviyesi henüz yükselmemiş kütleler üzerinde en tesirli yayım vasıtası sinemadır. Fakat manzara seyrettirmekle yayım yapılmaz. Mevzuğu yayılacak fikir olan hususî filimler yapmak lâzımdır; bunlar alâka ve heyecan ile seyredilirler; çabuk ve kuvvetli surette inandırırlar.

Fikir yayımlarında tekrarlama, hem ardı gelmiyen bir tekrarlama, esasdır. Yılda bir hafta tasarruf fikri üzerinde yayım yapmak, hiç bir şey yapmamakdır.

Fikir yayımlarının lüzum ve ehemmiyetini, biz de anlıyor ve takdir ediyoruz. Yalnız unutmıyalım ki, bunda teknik esaslara dayanmadıkça muvaffakiyet yokdur.

ZEKÂ ÖLÇÜSİLE TÜRK ÇOCUKLARI

Yazan: Rasim ADASAL

- Mareşal Çakmak hastanesi Klinik şeflerinden -

Cihan kadar eski olan Türk milletinin arz kürresi üstündeki tarihî ve içtimaî rolünü birçok ilmî cephelerden inceleyen ve bu hakikatleri âlemşümul şöhrette dünya âlimlerine de tasdik ettiren ebedî Şef Atatürk antropometri cephesine de büyük bir ehemmiyet vermiş; kahraman ve medeniyet kurucu cetlerimizin kafatası kuturlarını ve zaviyelerini alâkadar mücerriplere ölçtürmek ve bu tecrübeleri seçme bir heyet marifetile en ucra bazı yurt köşelerindeki temiz kanlı köylülere de tatbik ettirmek suretile bugünkü Türk ırkı bakiyesinin ideal bir insan kafasını taşıdığını meydana çıkarmıştı. Bu morfoloji bakımından bir tetkiktir ve mütekâmil bir insan şahsiyetinin klâsik tarifleri arasında fizikî hayat tetkiki çok mühim bir mevki tutar. Meşhur krimnolog (Cürmiyat âlimi) Lombroso'nun (Doğuştan suçlu — Creminel ne) nazariyesi buna müstenittir; çehre fiziyonomisinin normal veya anormal ifadelerine göre bir insanın olgunluk veya fenalığa, suçlara karşı olan tamayül derecesine hüküm verir. Tanınmış Alman ruh hekimlerinden (Kretchıner) de insanı morfolojik şıklarına göre iki tipe ayırır:

1 — Şizoit (Astenik tip) yani uzun ve ince yapılı;

2 — Sikloit (Stenik tip) yani kısa ve kalın yapılı insan tipi... Başka âlimler de kâh insan kanının kimyevî terkibine istinat ederek muhtelif bir takım biyoşimik usullerle insanları kalsıyom veya fosfor ilâh... gibi tiplere ayırmışlar; bazıları da alemi hariciye karşı olan aksülâmellerimizi yani reflekslerimizi esas tutarak Amerikadaki meşhur (Behaviorisme) mektebini kurmuşlardır. Esasen Atina sitesinin parlak ve alemşümul tefekkür çağındanberi insan, isimleri zikredilmiyecek kadar çok olan filozof müdafileri ile şahsiyetini tebarüz ettirmeğe çalışmış ve çalışmaktadır. Bugün bile seksen milyona yakın muazzam bir insan kütlesinin ihmal edilmez bir medeniyet yuvasını kurmuş olduğu büyük bir Avrupa köşesinde en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün insanların alınlınları, burun delikleri, alt çene ve üst çene kemiklerinin genişlikleri ölçülmekte; kan guruplarına bakılmakta ve tam manasile Fransız olan (Gobineau)nın ırkçılık nazariyesini öne sürüklemektedir. Bütün bunlarda idealist bir insan telâkkisini aşan ültranormal hükümlerin bulunduğu muhakkaktır; fakat her milletin ancak kuvvetli ve mümtaz bir mevkide görünmekle yaşayabildiği ve çok kere ilmî hakikatlerin bu arzulara göre değişik çehreler aldığı çağda yaşıyoruz. Binaenaleyh her millet, en değerli hazinesini teşkil eden

bütün millî varlıkları ve bu meyanda en başta olarak (Millı zekâsı ve şahsiyeti) ile öğünmeğe haklıdır. Fakat modern ruhiyata göre bir insanın şahsıyetini tetkik ederken yalnız bir seviyesini ve mesela morfoloji mükemmeliyetini veyahut kan ahlatının terkibi bütünlüğünü tayin etmekle iş bitmez; bütün seviyeleri, yani uzvî ve ruhî, ahlâkî ve içtimaî kabiliyetleri gözden geçirmeli ve sonunda tam bir senetez yapmalıdır.

Hiç şüphe yok ki insan şahsiyetini tayin eden keyfiyetler arasında en mühimlerinden biri " Zekâ mekanizması „ dır. Çünkü mantık, muhakeme, hafıza, dikkat ve ibda gibi ruhî fonksiyonların hepsi bu mekanizmanın birer çarhından ibarettir; ve bugün zeki olmıyan bir insanının şahsiyetinin diğer keyfiyetlerini ve meselâ içtimaî ve ahlâkî cephesini incelemesine ve ona göre hayatta bir mevki almasına imkân var mıdır?.. Muhakkak ki insanı temayüz ettiren belli başlı kabiliyeti zekâdır; ve zekâ randımanî, ruhî karekterler arasında ki tam bir ahenge bağlıdır. Son ay zarfında memleketimizin muhtelif kasabalarında ve köylerinde doğan çocukların bulunduğu mazbut bir gece yatısı mektebinde zekâ testleri ile geniş bir ruhi tetkik yapmak fırsatını buldum ve aşagı yukarı (150) talebe muayene ettim. Bu tettkik iki cihetten şayanı istifade ilmî neticeler vermiştir. Bir taraftan bu mektepte ta Karstan Gaziantebe kadar yurdum iklim ve hattâ bazı cihetlerden yaşama şartları değişik olan bir çok çocukların bulunması; bir taraftan da (Gurup testlerin) den ziyade " Ferdi testleri „ tatbik ettiğim cihetle bu tecrübemin beni her çocukla bir müddet temas etmek ve haleti ruhiyesini daha yakından anlamak imkânını bırakmış olması idi. Elimde önceden hazırlanmış ve formüle edilmiş olan (Millî test) nümunesi olmadığı cihetle bu Türk çocuklarını da klasik Avrupa veya Amerika testlerile muayene ettim. Gerçi muayene ilerledikçe çocuğun Doğum yerine ve içtimaî seviyesine göre bütün bu formulleri bir dereceye kadar mahallileştirmeğe çalışıyordum; fakat muayeneye başlarken aynı zamanda bir mukayese yapmak gayesini de güttüğüm için bu testleri ancak tecrübemin sonunda imkân nisbetinde millileştirmeği daha doğru buldum. Tecrübemin bir cephesini Binet - Simonun klasik ve maruf teslteri yani eşelmetriği teşkil ediyordu. Yani çocuk yaşlarına göre o yaşa uygun olan beş testi sormak ve ona göre zekâ yaşını tayin etmeğe çalışıyordum. Çünkü Binetye göre her hakikî yaşın bir zekâ yaşı vardır. Mesela (12) yaşındaki çocuk kendi yaşının cevaplarını hatasız olarak verdiği zaman aynı zekâ yaşındadır; demek ki normaldır, Fakat ancak (10) yaşındaki çocuğun suallerini halledebildiği vakıt (2) zekâ yaşı geridedir; yahut ta büsbütün aksine olarak (15) yaşındaki çocuğun kabiliyetini gösterir; ve normalın üstünde bir çocuk ve belki de (Deha) sayılır. Bundan başka (Zekâ emsali) hesabını da ihmal etmedim; yani bir çocuğun zekâ yaşının hakikî yaşına taksiminden çıkan adedi nazarı itibare aldım. Mesela (12) yaşında bir çocuk aynı zekâ yaşında ise, VV. Sternin öne sürmüş olduğu (zekâ emsali) (1) yani normaldır.

Fakat bu muhtelif şıklarda birin üstünde ve mesela 1.25; yahutta altında olmak üzere (0.90) olabilir. İşte bu neticelere göre çocukları normal, süpra anormal, normalın tahtında, geri sınıflara ayırmak modern

" Terbiye ruhiyatın » ın çok güzel bir metodudur. Tecrübemin diğer cephesini de " Mesleki tayin » bakımından bana indi de olsa bir fikir verebilecek olan pratik yani manüel testler alâkadar ediyordu. Gerçi bugün çocuk ruhiyatına fazla ehemmiyet veren memleketlerde ve mesela Amerika, Almanya ve Fransada (Mesleki tayin) daha ziyade bir laboratuvar mesailesi , yani (Pisikotekni) işidir; ve şu anda bile açık olan Paris ilim sarayında bunu tecrübelerile mükemmelen gösteren ve insanın pratik zekâ kabiliyetlerini tayin eden modern bir laboratvar mevcuttur. Ben tabiatile yokluk karşısında ancak bir takım pratik oyun tecrübelerinden istifade ettim ve sonunda bu her iki cepheyi de birleştirerek bir kanaat edindim. Yukarda söylediğim gibi elimdeki testler ya Nüvyorkun semalara doğru yükselen gratsiyellerinde ve yahut Parisin makine gürültüleri arasında büyüyen çocuklara mahsus testlerden ibaretti. Bu Türk çocuklarından birinin içtimaî vaziyetini tasvir etmek kabildir. Daha dün İnebolunun yirmi hanelik bir köyünde ve basık bir kulübesinde bir anası ve dört kardeşi ile yaşayan ve geceleri okumak imkânını bulamıyan bir okul talebesini tasavvur ediyorum. Açık denizlerde azgın denizle mücadele eden babaları fakir bir balıkçıdır; bir gece ölüm haberi bile gelmesi muhtemeldir. Öbür tarafta medeniyetin bütün mekanik maddelerini doğuşile beraber görmeğe başlayan Londralı bir çocuk mevcuttur. Bu her iki çocuk tipini yani medeni mektep ve haya şartlarile ancak on yaşından sonra karşılaşabilen köylü Türk çocuğu ile, doğar doğmaz bütün medeni buluntuları bulan Avrupa veya Amerikanın şehir çocuğunu aynı (Zekâ ölçüsü) ile mukayese ettim. İlerde bir kitap halinde neşredilecek olan bu mukayeseli tecrübemin istatistiklerini kısa bir makaleye sıkıştıramadığıma müteessifim.

Amerika istatiklerine göre (0.90 - 1) rakamları arasında temevvüç eden (Zekâ emsali) normal telâkki edildiğine göre muayene ettiğim (150) Türk çocuğu arasında ancak beş altısının geri, birkaçının da normalın biraz tahtında kaldıklarını ve diğerlerinin ya tamamile normal veyahut ta süpra normal çıktıklarını gördüm. Geri kalan çocuklar da altıncı sınıfta oldukları halde on altı on yedi yaşlarında bulunan çocuklardı. Pratik testler cihetinden ancak bazı tecrübelerde Türk çocukları dun; fakat çeviklik ve maharet ifade eden tecrübelerde de üstün çıktılar.

Çok yakında Erzurum Lisesinde daha ziyade (Grup testleri) usulile de bir tecrübe yapmak niyetindeyim; eğer alâkadar makamlardan müsaade alabilirsem bu tecrübemin de bana bir şehir hakkındaki « Zekâ ölçüsü » nü verebileceğini ümit ediyorum. Netice itibarile hepimizden önce Türk milletinin zekâ kabiliyetini ve enerjisini sezen ve kendi dehasında toplayan ebedî Şefi gene minnet ve şükran ile anıyor ve Türk gençliğinin sağlam terbiye metodları sayesinde her şeyi muvaffakıyetle başarabileceğine yalnız hissen değil, bir mücerrip sıfatile de inanmış oluyorum.

YARININ

İDEAL NESLİ YARATILIRKEN

Yazan: Dr. İzzet BİRAND

Hayatın bir mücadele olarak tarif edilmesi çok eskidir. Bu geniş ifadeli mücadelede muvaffak olmak ve var kalmak için, kudretlerini bir hedefe tevcih eden ve ihtiyaçların doğurduğu bin bir tenevvülü faaliyetlerinin ahenktar imtizacile bir kütle salabet ve mahabeti alan insan cemiyetlerinin sağlam ve mükemmel tip fertlerden teşekkül etmiş olması şarttır.

Milletler arası çeşit ihtirasrarının tabiî hedefinden inhiraf ettirdiği içinde yaşadığımız yirminci asır medeniyetinin en son hadlere kadar gerip çetinleştirdiği bu mücadele, yaşamak iddiasında olan cemiyetlerden, yani onları kuran fertlerden, teşkil ettikleri mukavemet safında muvaffakıyet için tarihin hiç bir devrinde görülmeyen hamle ve enerji isteyor.

Bugünün riyazî ve hiç müsamahası olmıyan yaşama şartları altında, aktif bir rol sahibi olmıyan ve hele normal bir fertten daha geniş ihtiyaçlı ve daha ihtimamla bakıma muhtaç olan, cemiyet mesai muhassalası plançosunda fert ölçüsile birkaç defalar menfi kıymetli cemiyet posalarının, gene tarihin hiç bir devrinde hissedilmeyen şekilde cemiyete ağırlık veren bir yük teşkil ettikleri görülüyor.

Hududu olmıyan, azamî sürat ve reaksiyonlarda şiddet isteyen bugünün maddi fabrikalı medeniyetinde, milletlerdeki hayatiyet tansiyonu farkı, neticelerini eski medeniyetlere nazaran çok daha acı ve amansız olarak tecelli ettirmektedir.

Bu şartlar altında zayıf ve hasta unsurların tekvin ettiği bir cemiyetin paydar olacağını tasavvur muhaldır. Diğer taraftan yine bugünkü medeniyetin burolarda, toprak altında, makine ardında, şahsî tahammül hududu tanımayan, tabiî yaşama tarzlarından ferdî istidat imkânlarından, güneşinden, havasından ayırıp gayri tabiî, standard hayat şartlarına intibak zaruretinde bıraktığı kütlelerile cemiyeti mühlik bir döjeneresansa doğru götürmesinden endişe ediliyor.

İşte bir taraftan mükemmel fertlerle kurulmuş bir cemiyetle takatin üstünde didinip var olmak endişesi, diğer taraftan cemiyeti, peşinde koşulmak zaruretinde olunan medeniyetin tereddisinden vikaye zarureti, cemiyetleri, fertlerinin tekâmül ve ıstıfası bakımından, keyfiyeten farklı ve bazılarında ileri derecelerde müdahalekâr birçok tedbirler almak mevkiinde bırakmıştır.

İnsan hayatında hemen cemiyetlerle aynı tarihte başlayan ve ait oldukları devirlerin ilmî telâkkilerine göre derin değişiklikler gösterip, bugün tekrar akaktüel bir mevzu derecesine yükselen bu tedbirler nesil hıfzıssıhhası Euge niguç namı altında mütalea edilir. İnsan toplu

luklarının cemiyet vasfı aldığı anlardan itibaren tedriçle kendini hissettiren bir lüzum, nesil hıfzızsıhhasının ilk hükümlerini ta eski kavimlerde ürfler, ahlâkî kayıtlar, ilâhî emirler, kanunlar şeklinde izlendirmiştir. Hazreti Musanın tereddiye uğramış kavmine yeni bir hayat vermek için aldığı korkunç tedbirler, İspartalıların mükemmel tip vatandaşlara sahip olmak için dejenere cemiyet unsurlarını sekstre etmek yolunda doğrudan doğruya ferdi istihdaf eden en kısa yoldan cezri usulleri zamanımızda münakaşe mevzuu olmıyan çok ileri müdahalekâr sistemlerdir.

Modern öjenik tedbirlerinin istinat ettiği ilmı esaslar şematik ve kısaca şunlardır: Her hangi bir kâhil şahıs dahilî (= irsî) ve harici sebeplerin müşterek tesirile husule gelmiştir. İrs biyolojisinde bu kâhil şahsa Phenotype denilir.

Demek her insanda bir ecdattanberi irs cevherlerinin sürükleyip getirdiği irsî şahsiyet (= Genotype) ve bir de haricî muhit ve müessiratın tesirile husule gelmiş haricî, muhitî şahsiyet (= Paratype) vardır.

O halde her şahsı, onu tekvin eden bu iki müessiri tadil ederek değişikliğe maruz bırakmak mümkündür.

Tetkik mevzuu olan bir şahısta, irs cevherlerinin muhtelif şekilde karıştırılmasile meydana getirilen degişikliğe (MyXovariation) haricî muhit ve müessiratın tadil edilmesi ile meydana getirilen tebeddülata da (Paravariation denilir.

Âlemşümul bir tabiat kanunu olan, nebat, hayvan bütün zevilhayatı hükümlerinde kucaklayan irs biyolojisi (= Genetigue) mevduatına göre irs alâmet ve vasıfları (Chromosom) lar içinde mustakilen mevcut olan ve taksimi gayri kabil bulunan irs vahdetleri (= Gen) ile intikal ederler. Hücrelerin muahhar inkısam ve tekessüründe kromozomlarla aynı inkişafı takip eden bu genler, nemasını ikmal etmiş kâhil bir şahsın bütün hücrelerinde mevcutturlar.

Galip (= Dominant) vasıflı irs alâmetleri her yeni nesilde harici tezahürlerini gösterirler; rici (= Recessif) vasıflı alâmetlerin tezahürü için ise aynı marazî faktörleri hamil iki irsî cevherin birleşmesi (= Homozygotie) lâzımdır.

Binaenaleyh bir irsî alâmetin bir nesilde tezahür etmemiş olmasını görmekle bu irsi vasfın kaybolduğuna hükmetmemelidir. Rici irs faktörleri, her nesilde mutlak harici tezahür vermemekle beraber, galip irs vasıfları gibi asla zail olmazlar.

Gizli irs vasıflarını nesilden nesile ilâ nihahe intikal ettiren bozuk irs vasıflı mahmul şahıslara nakil (= Conducteur) denilir.

Bunların taşıdıkları gizli irs karekterleri yukarda izah edilen şekilde, muayyen biyolojik şartlarını bulunca derhal harici tezahürlerini verirler.

Bu keyfiyet kendi kan muhitlerinden izdivaçlar yapmak itiyadında olan ailelerdski meşhut tereddiyi biyolojik olarak izah eder.

Bir şahısta irs bozukluğu tezahürünü ameliyatla izale etmek, o şahsın irsî hamulesini ahfade intikal ettirmek vasfını izale edemez.

Şu mülâhazelerden anlaşılacağına göre, gelecek nesilleri faik vasıflarla yetiştirmek için iki nevi tedbir mevzuubahistir.

1) Bozuk irs hamulelilerinin gelecek nesiller üzerindeki tesirlerini durdurmak;

2) Normal fertleri en iyi şartlarla tekâmül ve inkişafa mazhar kılmak.

Birinci tedbiri temin etmek için bugün tasavvur ve tatbik edilen en insanî yol, bu şahısları kısırlaştırmaktır.

Kısırlaştırma tedbiri ilk defa Amerikada

tatbika başlanmış ve bir istatistika göre 1925 senesinde müttehit Amerika devletlerinin 23 ünde 2938 kadın ve 3307 erkek kısırlaştırılmıştır. Bu tedbir 1934 senesinde Almanyada da kanunî bir mecburiyet haline konmuştur.

Yine müdahalekâr bir tedbir olan izdivaçtan evvel sıhhî muayene uzun zamandanberi İsveç, Norveç, Danimarka, İsviçre, Amerka, Almanya ve bizde mecburî kılınmıştır.

Bu esaslardan doğan bir endişe ile Amerika ve İngiltere muhacir kabulünde kemmî ve keyfî sahalarda gayet sıkı kayıtlar koymuşlardır.

Normal fertlerin tekâmülünü istihdef eden tedbirlere gelince, bu noktada, sırf bir tağdiye hususiyeti ve harici müessirlerle kendilerine mümtaz vasıfları haiz bir bey tipi yaratmak kudretinde olan anlardan çok geri oldugumuzu itirafla beraber, hıfzızsıhhanın bugünkü müsbet mevdualarından istifade lüzumunu zikredebiliriz. Bu bakımdan Cümhuriyet hükûmetimizin çocuk esirgeme kurumu, sıhhı müesseselerin ve tedris şartlarının ıslahı, hıfzızsıhha kanunu, büyük sınai müesseselerimizin çalışanlara en son sıhhî imkânlarla müsait şekilde kurulması ve nihayet sporun şumullü bir devlet teşkilâtile ulusal bir duruma çıkarılması vesaire gibi deha da teakup edecek olan büyük hamlelerini şükranla kaydedebiliriz. Bu sahada bizden çok daha evvel işe başlamış muasır diğer milletlerin de şüphsiz pek geniş teşkilât ve faaliyetleri vardır.

Burada fertlere düşen büyük vazife de kendi sıhhatlarını fena itiyatların tesirile bozulmaktan korumak; vücutlarının gıda, istirahat ve spor neşe bakımından haklarını vermek, tabiatın hayat kaynaklarından imkânlar bulup bol, bol istifade etmektir. dünyanın en büyük dehasını yaratmakla üs*tün irs cevherlerine ve bütün kabiliyetlere malikiyetini* ispat etmiş *olan Türk milleti,* bol ve parlak güneşli, bütün *iklimleri sinesinde* toplayan zengin hazineli bu güzel vatanında yarına daha iyi imkânlar hazırlamak için çalışırken, açık havadan, karlı dağlarından, nazlı çiçeklerle bezenmiş renkli kırlarından istifadeyi de asla ihmal etme; koş ve eğlen.

GEÇMİŞ ASIRLARDA:

ERZURUMDA
İŞ VE AİLE HAYATI

Yazan: Abdurrahim Şerif BEYGU

Tanzimat devrinden yani 1839 den evvel Erzurum ahalisinin yaşayış ve iş hayatı şimdi gördüğümüzden bambaşka bir şekilde idi. Nakıl vasıtaları Deve, At, Katır, Merkep ve Öküz arabası ile yolculuk edilir ve diğer tüccari eşya taşınırdı. Şehrin münasebatı diğer vilâyetlerle ancak bu vesait ile temin edildiğinden, Erzurum asırlardan beri gördüğü ve alıştığı görenek ve adetleri hiç bozmamış, bunları tanzimata kadar muhafaza etmişti. Şehrin erkek ve kadını hepsi çalışır, her aile ihtiyaçlarını el birliğile temin etmeğe uğraşırdı. Sanatkârlar, küçük, büyük tacirler yaptıkları işlerin cinsine göre sınıflara ayrılmıştı. Meselâ kürkciler, çubukcular, yularcılar, göncüler, nalçacılar, penpeciler, semerciler, kaşıkcılar, zenbilciler, kavukcular, dukumacılar, biçakcılar, kundakcılar, kendirciler gibi bugün çoğu ortadan kalkmış bu sanatkârlar ile diğer esnaf ve sanatkârlar şehrin muhtelif semtlerinde toplu olarak sanatlarını icra ederlerlerdi. Sıra, Sıra dizilen bu dükkânların işgal ettiği sokakların üstü örtük olup birer kapalı çarşı idiler. Her esnafın şeyhi, kethudası, yiğit başısı var idi. Bütün esnafların baş şeyhi debağlar tekyesinde mukim olan debağlar şeyhi idi. Hiç bir sanatkâr yaptığı işde hilekârlık yapupda çürük, bozuk baştan savma iş çıkaramazdı. Eğer buna cüret eden birisi olursa o, esnaflığın şeref ve namusuna tecavüz etmiş sayılarak, o ustayı mensup olduğu esnafın şeyhi erkâne çeker ceza görürdü. Kötü yapdığı iş ibreti alem için dükkânının kapısı üstüne çivilenir. Dükkânide cezanın müddetine göre kapalı kalarak iş ve gücünden menedilmiş olurdu. Esnaf arasında bu kötü iş yapan ustanın kredisi bozulur, esnaflık heysiyetini gaip ederdi. Esnafın doğru ve eyi iş yapmasını temin eden ne kadının hükmü ve nede müftünün fetvası ve beyler beyinin emri, su başının teftişi gibi bunların hiç birisi müessir olamazdı. Esnaf üzerinde en büyük ütürite ve disiplini icra eden ve yürüten esnaf şeyhleri idi. Bu şeyhlerin başıda tekyede oturan debağlar şeyhine bağlı idi. Bu şeyhin esnaf üzerinde harikulade denilecek bir surette nüfuz sahibi olmasının yegâne vasıtası tarikatın ahkâmını icra etmek gibi salâhiyet sahibi olmasıdır.

Erzurumda, Selçukilerin zamanından kalan bu tarikatın adı Ehi tarikatıdır. Bu tarikat, Erzurum şehrinin yerli zorbaları olan sipahilerde ve nede ulema sınıfında ve irğat ve rencber taifesinde var idi. Bu sırf, şehrin orta sınıf halkını teşkil eden esnaf tabakası arasında hüküm süren bir teşkilat idi.

Tarikatın müessisi olan (Ehi evren dede) nin emir ve nasihatlarının adına (Futuvvetname denilmektedir. Bunda esnaflığın ne gibi şerait altında icra edilmesini uzun, uzadiye tarif ve beyan etmiştir. Fütüvvetname bir esnafın faziletli olması için alış verişinde

müşteriye karşı muamelesinde ve yaptığı işde doğru ve salim olmasını esas olarak kabul ettiğinden, bunun hilafında olanları tarikattan tardedilmesini emir ettiğinden dolayı esnaf şeyhları pirin bu buyruğunu ellerinde kalkan olarak kullanırlardı; buna karşı gelenler küfür işlemiş gibi büyük bir günah sahibi olduğuna hükmederek o esnafı içlerinde yaşatmazlardı. Hükûmet, her hangi bir esnafla temas etmeden önce onun mensup olduğu şeyhinden lazımgelen malumatı aldıktan sonra, hakkında lazımgelen muamelede bulunur. Her esnafın yapdığı işleri, şeyhleri sıkı bir surette murakabe ve kontrol altında bulundurur. Ölçüde, tartıda, işcilikde noksan ve bozukluk görüldümü hemen o esnaf erkân edilir ve lâzımgelen ceza o anda tatbik ve icra edilirdi.

Bir sanatkâr fakir yollu olupda ölürse mensup olduğu esnaf ölenin ailesine bakar, küçük çocuklarını yetiştirir, babasının mesleğini takip ettirirler. Çocuğa lâzımgelen sermaye ve alat ve edevat lonca tarafından temin edilerek o ailenin yıkılmasına mani olmuş olurlar. Ara, sıra yeniçerilerin ulufeleri geciktiği senelerde parasız kaldık! ağamız bize bakmiyor!.. diye patırdı, kütürdü çıkarıp esnaf dükkânlarına sarkıntılık ettiklerinde dükkânlarının sırıklarını eline alan esnaf bu gibilerin kafalarına indirmekten çekinmezlerdi. Bu cihetten yeniçeriler ne ulma sınıfından ve ne de sipahilerden korkmazlar. Bunlar ancak esnaf tabakasından çekinirlerdi. Çünkü haksız yere bir esnafa tecavüz vaki oldumu? diğerleride müttehid bir kitle halinde harekete geçerek haksızlığı alt etmeğe muvaffak olurlardı. Dabağlar şeyhi, nakıbı ile kethüda yikit başısı ile beraber elinde esası, başında taç biçimi kavuğu, nakibin elinde tarikatın timsalı olan bayrakla çarşı pazarı dolaşmağa çıkdımı, her gören adam kemali ihtiramla ayağa kalkar, el kavuşturur, boynunu önüne doğru eğerek tazim ederdi. Eğer şeyh birisinin dükkânına girerse o anda dükkândaki muamele durur, şeyhin huzurunda el pençe divan durulurdu. Şeyh otur dimedikten sonra oturmazdı. Şeyhin emrile oturursa diz üstü oturur ve elini dizi üstüne kor başını önüne eğerdi. Dükkân sahibi, şeyhin sözlerine yavaşça karşılık verir, elile, başile harekette bulunamazdı, bulunsa büyük bir sayğısızlık göstermiş olurdu. Şeyhin dükkanda oturduğunu o çarşının esnafı çar çabuk haberdar olur. Birbirlerine yavaşça (Şayh ef. hazretleri filancanın dükkânında oturiyor) diye sayğı ile karışık sevgilerini izhar ederlerdi. Şeyh dükkânda oturduğu müddetce çarşıdaki mutad gürültü ve iş hareketi durur. Sükût içinde kalınırdı. Hükümetcede şeyhin kadır ve kıymeti yüksek tutulurdu. Şeyh paşa sarayına ve yahut yeniçeri ağası dergâgına gittiği zaman saray ve civarında esnaflar şeyhi geliyor diye sözler deveran eder. beyler beyi sarayının kapısından şeyhi karşıladığı gibi, yeniçeri ağasıda dergâhının önünden şeyhin kudumuna müntezir olur, son derece hürmet ve rıayet gösterilirdi. Yeniçeri ocağının lağvine kadar Erzurum kalesindeki sipahi ve yeniçerilerin teçhizat ve levaziminin çoğu esnaflar tarafından temin edildiğinden Erzurumda harp sanayii İstanbul derecesinde yükselmişdi. Sipahilerin çizmeleri, kılıç, kargı, kalkan zırhları, atlarının eyer takımları, çalkıları, yeniçerilerin top arabaları, topları, tüfenkleri, yatağanları, serhedlikleri, kaşıklıkları, çorba tasları, kazanları, pişto, karabinaları Erzurum tophanesinde kılıccılar, tüfenkciler, sarachane kaşıkcılar çarşılarında bu levazim ihzar edilerek askeri debboylara teslim edilirdi. Bütün bu esnaf takımı dabağlar şeyhi tarikının mukaddes buyruğu sayesinde hüküm ve idaresi altına aldığından, şeyhin kudret ve nüfuzu karşısında hükûmet ister, istemez buna mümaşat etmek mecburiyetinde idi.

Edebiyat tarihi:

TÜRK
EDEBİYATINDA ŞEHRENGİZLER

Yazan: İZZET DELİÇAY

Divan edebiyatına mensup bazı şairler tarafından, muhtelif asırlarda " Şehrengiz „ adile bir takım manzum eserler yazılmıştır. *Bunlar ekseriyetle mesnevî şeklindedirler.* Daha evvel de Divan edebiyatında Yusuf ve Züleyhalar, Hüsrev ve Şirinler, Leylâ ve Mecnunlar gibi yine mesnevî tarzında aşk romanları vardı. Herkesin bildiği bu romanlar bir delikanlı ile bir genç kızın aşklarını ve bu yüzden geçirdikleri maceraları hikâye ederlerdi; aynı zamanda divan edebiyatının tasannulu, külfetli uslubile yazılan bu eserler mevzularını Arap veya Acem menbalarından alırlar ve yine o dillerde yazılmış olan örneklere benzetilerek vücuda getirilirlerdi. Bunlardan başka sakinameler, münazaralar... gibi muhtelif asırlarda muhtelif şairler tarafından yazılmış, yine mesnevî tarzında, eserler de herkesçe bilinen şeylerdendir.

Halbuki " Şehrengiz „ ler bu klasik diyebileceğimiz manzum romanlardan, diğer mesnevî eserlerden mevzu ve mahiyet itibarile tamamile ayrılırlar.

" Şehrengiz „ ler şekil ve vezni divan edebiyatından almakla beraber, mevzularını divan edebiyatının hayalî ve maverai muhitinin dışında alırlar; muhitlerine dair tasvirlerle daha ziyade maddî ve dünyevî bir aşk terennüm ederler. Mesnevî romanların idealist zihniyetine mukabil Şehrengizlerde *realist bir mahiyet vardır.*

Ferdî ruhiyat bakımından ters bir sempati ve sosyal bakımdan yabancı bir anane ve temayül tesirile meydana gelmiş aşk ve sevda maceralarını andıran " Şehrengiz „ ler fazla bir edebi kıymet taşımıyorlar. Fakat, zamanlarında bazı muhitlerde, yarı ciddî yarı şaka karekterlerile rağbet görmüşler; orta halli edebî zevk muhitlerinde neşe ve eğlence unsurları arasına karışarak, cönk ve cerideler arasında okunmuşlardır. [I]

" Şehrengiz „ler divan edebiyatına mensup ikinci, üçüncü derecede şairler tarafından kaleme alınarak gazel ve kasideler, mesnevî romanlar, sakinameler, münazaralara müvazi olarak birkaç asırlık tekâmül ve inkişafa mazhar olmuşlardır. Yine bu şairlerin divanları, hamseleri arasında maddeten de yer almışlardır. Bunu, bu hususta o zamandan kalma kayıtlerden olduğu gibi, bugün eski kütüphanelerimizde bulunan kitaplar veya nesilden nesle elden ele intikal eden yazma eserlerin yanı başında, mecmualar arasında veya divanlar sonuna eklenmiş olarak, yahut ta müstakil küçük ciltler halinde ele geçirmekle de anlamaktayız.

Herhalde divan edebiyatının bütün diğer nevilerinden bariz bir hususiyetle ayrılan, hâlâ ayakta duran bir orijinaliteye malik bulunan " Şehrengiz „ ler edebiyat tarihimizde tetkike değer bir mevzu teşkil ediyorlar.

Bundan başka muhtelif şehirler hakkında tasvirler, mahallî renkler, âdet ve anane izleri ihtiva ettikleri için o devir içtimaî hayatımızı anlamaya yarayacak kıymetli vesikalardır; bu cihet edebi taraflarından daha mühim görünmektedir.

Aynı zamanda edebiyat tarihimizi bir kül halinde görebilmek, şairlerin hayatı ile edebî şahsiyetlerini teşkile saik olan ruhî temayüllerini layıkile anlayabilmek için diğer eserlerile birlikte bu eserlerinin de tetkiki zarurî bulunmaktadır.

İçtimaî hadise ve tesirlerle beraber, merkezi sikletleri mahbupçuluk ve seksüel hayata dayanan bir itirafı zünub halindeki bu eserlerin - bugünkü psikanaliz meseleleri de göz önünde tutulursa - onların manevî taraflarını tayinde işe yarayacakları açıktadır.

On altıncı asırdan başlayarak zamanımıza kadar devam eden tezkerelerde şehirengizler hakkında fazla bir malumat bulunmayor. Ancak bunlardan fazla şöhret bulmuş bir kaçı hakkında, iki üç satırı geçmemek üzre küçük kayıtlar bulunmaktadır.[1]

Son zamanlarda kendi dilimizde neşredilen küçük, büyük edebiyat tarihlerimizde de bu nevi hakkında kâfi ve hatta hiç bir malumat yoktur.

Hasılı bu mevzu şimdiye kadar hususî bir tedkika mazhar olamamıştır. Yalnız profesör Fuat Köprülü şehrenğizler ve yazanlar hakkındaki fikirlerini umumî olarak beş on satır içinde hülâsa etmekle iktifa etmiştir. [II]

Bütün bu kayıtlar bize "şehrenğiz„ lerin mevcudiyetini haber vermekten ve o asırlardaki tesir ve şöhretleri hakkında bir fikir vermekten ibaret kalırlar; bunun da bir kıymet olduğuna şüphe yoktur. Yalnız bunlar hakkında esaslı bir tedkikin, mevcudiyeti vasikalardan öğrenilen bu eserlerin asıllarını ele geçirerek onlar üzerinde yapılacak incelemelerle ortaya kanulabileceği de inkâr edilemez.

Üç dört sene evvel İstanbul kütüphane-

[I] Azizînin İstanbul hakkında yazdığı "Nigârnamei zevkâmiz deruslûbü şehrengiz„ adlı eserinin sebebi telif kısmında bunu şu suretle anlatır:

[illegible]

[1] Şakayik zeyilleri, Keşfüzzünun, Osmanlı müellifleri... gibi biyoğrafik ve bibliyoğrafik eserlerde de tezkerelerin verdiği malumattan fazlasını bulamazsınız.

Hammer, Gibb gibi Türk şiir ve edebiyatına dair derli toplu malumat vermek isteyen müsteşriklerde de ayni menbalardan alınma malumat bulunmaktadır. Gibbin ilk şehrenğiz hakkında yürüttüğü mutalea da bu nevi hakkında bir etüd sayılamaz. Esasen Gibb eserinde bir iddia olmadığını, maksadının ancak okuyucularına Türk edebiyatı hakkında biraz malumat vermekten ibaret olduğunu peşinen söylemiştir.

[II] Yeni Türk mecmuası No 7, Sa. 545. 1933

"On altıncı asırda şehrenğiz modasının pek ziyade taammüm ettiğini görüyoruz: Lâmiinin Bursa şehrengizinden başlayarak Sari halil, Aşık çelebi, İshak çelebi bu şehir hakkında şehrenğiz vazdıklırrı gibi, Tabii ile Zati Edirne için, Halifa Diyarbekir için Kıyası ve Azizi İstanbul için şehrenğizler vücude getirmişlerdir. Fikri, Firdevsi Çelebi, Amasyalı Süluki gibi şairlerin şehrenğizleride yine bu asrın mahsulatındandır.

lerinde yaptığım araştırmalar neticesinde muhtelif kütüphanelerde yirmi kadarını görebilmiştim. [3]

Bunların hangi şehirler hakkında ve kimler tarafından yazıldığını gasteren listeyi kayt ediyorum:

Edirne hakkında :
Mesihi, Zatî, Kerimi. Neşati Ahmet dede,

Bursa hakkında :
Lâmii. Ishak Çelebi. Beliğ Naziki,

İstanbul hakkında:
Yahya, Azizi, Ahmet, Cemali, Tab'î Safi, (Farsçadır)

Yenice hakkında: *Usuli*

Belğrat hakkında: *Hayreti*

Yenişehir hakkında: *Vahidi*

Mağnisa hakkında: *Ulvi*

Bunlardan başka Fehiminin hezliyat şehrengizi bulunduğu gibi Fakirinin risalei tarifatı da bazı hususiyetler gösteren eserlerdendir.

Elimize geçen bu vasikalara göre şehrengizlerin başlangıç ve inkişafını tedkika çalışacağız.

[III] Bunların bir kısmı tezkerelerde kayıtlı bulunanlar olduğu halde diğerleri hiç bir yerde kaydı görülemeyenlerdir. Tezkerelerdeki kayıtlere nazaran mevcudiyetleri bilinenlerden bazıları da henüz elimize geçmemiş bulunuyor. İçlerinde başka başka kütüphanelerde farklı kopyaları bulunanlar da vardır. Rieu, Pertsch kataloğlarındaki kayıtlara nazaran bizim kütüphanelerde bulduğumuz şehrengizlerin Britiş Müzeum, Berlin gibi Avrupa kütüphanelerinin Türkçe yazmaları arasında bulundukları da anlaşılıyor. Kütüphanelerimizde yapılacak devamlı araştırmalar neticesinde daha birçoklarının ele geçebileceği gibi hususî ellerde bulunabileceği de tabiidir.

OSMANLI DEVLETİNDE
DİVAN TEŞKİLÂTI

Yazan : Faik BİNÂL

Tarihin kaydedebildiği bütün Türk devletleri, zamanların adım adım yürüyen seyri içinde daima mükemmel orduları, kuvvetli dahili teşkilâtlarile temayüz etmişlerdir. İçtimaî karekterlerini; devlet teşkilâtını, daha mütekâmil bir halde, kendilerinden sonra kurulan diğer Türk devletlerine aşılamak suretile temadi ettirmişler; ekseriyetle muasırlarından çok esaslı nizamlar ve kanunlarla idare edilen Türk devletleri; komşularına nümune olmuşlardır.

Hattâ orta zamanların feodalitesini yıkmak, skolastik zihniyetinden kurtulmak için; Garp âlemini harekete geçiren de yine ön Asya Türk âlemi olmuştur. Salip seferlerinde Şark medeni dünyasile temas eden Avrupalılar; memleketlerine, serfsiz feodalitenin lâyik tahsil ve terbiyenin hayranı olarak dönmüşlerdi.

Uzun asırlar; dünya siyasetini tehdit eden bir tehlike halinde Anadolunun dört muhtelif cihetine taşan Osmanlı Türkleri de; bu geniş fütuhat arazisindeki ilk mühim muvaffakiyetlerini; ordularının kuvvetine olduğu kadar teşkilâtlarının mükemmeliyetine borçludurlar. Kendilerinden evvel yaşamış veya ilk teşekkül anlarında kendilerile muasir bulunmuş Türk devletlerinin teşkilâtlarını kendi bünyelerinde tatbik etmeği, yaşatmağı ihmal etmemişlerdir. Fakat, Osmanlı devletinin müahher akibetlerini hazırlayan iğtişaş; nihayet dahilde ve hariçte ağır bir tereddiye yol açmış ve idare makinesi bozularak dışarıdan kuvvet istimdat edecek feci bir hale düşmüştür.

Mevzuumuzun esası olan divan teşkilâtı da bütün bu umumî ve kısa görüşün çerçevesi içinde müşahede olunabilir. Netekim; Osmanlı devleti teessüsü anında, bütün diğer esaslarla birlikte Anadolu Selçukîleri, İlhaniler, Memlûkler, binnetice ana (Isfahan) Selçukîlerindeki (Divan) teşkilâtını da nümune ittihaz ederek, ilk zamanlarda ihtiyaçlara çok mükemmel cevap veren; kabinelerini kurmuşlardır.

Gerçi (Divan) kelimesi İranî bir menşeden gelmiş olmakla beraber bunun bir meclis, bir meclisi vükela halinde tezahürü. Türk devletleri tarafından kullanıldığı zamana isabet etmektedir. Ansiklopedi, lûgatlar ve medeniyeti islamiye tarihi; (Divan) dan bahsederlerken bu kelimenin evvela Nuşirevan tarafından kullanıldığını ve o zaman kâtipler tarafından yazılan (Ceride) lere bu ismin verildiğini, bilâhare halife Ömerin beytülmal vazettiği sıralarda kâtiplerin bulunduğu mahallin de divan ismini almış olduğunu ifade etmekte ve en son devlet işlerinin genişlemesi nisbetinde bu kelimenin şümulü artarak bir meclis, bir mahkeme ve nihayet hüküm-

darın iştirak ettiği bir kabine haline girdiğini göstermektedirler. [I]

Şu halde Osmanlı devletinin divan teşkilâtını tetkik etmeden evve! Osmanlılara esas olan Türk devletlerinin divan telâkkilerini göz önünde bulundurmak lâzımdır. Bu araştırma mehazlerin, bu kısımları ekseriyetle meskût geçmeleri yüzünden, bizi esasen fevkalâde tenvir edecek mahiyette değildir. Bundan başka mevzuun Osmanlı devleti divan teşkilâtı olması da ilk kısımların bir ihtisar çerçevesi içinde mütaleasını âmir bulunmaktadır. Bunu nazarıdikkate alarak ana Selçukîlerden itibaren divanı kısaca ifade etmeğe çalışalım.

Ana Selçukîlerde Divan:

İbnilesir; Toğrul Beyin hükûmeti ilk kurduğu zaman Gaznelileri takliden bir divan vücuda getirdiğini yazmaktadır 1036 [II] keza Nizamülmülk Siyasetnamesinde veziri azam için sahiteler ayırırken bunun sahibi divan olduğuna işaret ederek [III] bize Selçukîlerde divanın; esas teşkilât unsurlarından bulunduğunu göstermiş oluyorlar. Bu divan Gazne divanını takliden yapılmış olduğuna göre; bir büyük divan ve ayrıca malî işleri idare edecek bir divanı istifa ve muhaberatı temin edecek divanı inşadan terekküp edeceği tabiidir.

Anadolu Selçukîlerinde Divan:

Anadolu Selçukîleri de devlet işlerine bakmak üzere bir divan teşkilâtı yapmışlardı. Divana hükümdardan sonra en büyük devlet adamı olan sahibi divan, sahibi azam riyaset ediyordu. Hususî bazı ahvalde hükümdar divana riyaset edecek olursa divan (Divanı hâs) ismini alıyordu. İbni Bibi Antalyanın fethi için Giyasüttin Keyhüsrevin yaptığı bir divanı kaydetmektedir ki [I] bunun (Divanı hâs) olduğu aşikârdır. Bundan başka Anadolu Selçukîlerinde divanı arzi divanı mezalim, divanı hümayun, divanı âlâ divanı bâlâ, divanı istifa, divanı tuğra gib, birçok divanlar daha vardı. Bunlardan askerî işlere bakan divanı arz, malî işlere bakan divanı istifa, adlî işlere bakan divanı mezalim, muhaberat işlerine bakan divanı tuğra en mühimleridir. Bunların riyaset mevkiini de sırasile arızülceyş, müstevfi, sahibi divanı mezalim, sahibi tuğra işgal ederlerdi (2) bunlardan başka esas veya yardımcı olarak divanlarda kadıasker, kabızı divan çaşnigir emir alem, emir ahur gibi vazife erbabı da bulunuyorlardı.

Şu halde Anadolu Selçukîlerinde de divan gittikçe tekâmül eden bir seyr takip etmek üzere mevcuttu.

İlhanîlerde Divan:

Selçukîlere ait divan bahsında mahazlerin karanlık bıraktıkları noktaları İlhaniler de nisbeten aydınlanmış görüyoruz. Suphülaşa da divan teşkilâtına tahsis edilmiş sahifeler bize oldukça umumî bir malûmat vermektedirler. Buna nazaran (Divanı kebiri İlhanî) esas büyük divandı. Bundan başka yine malî işlerle meşgul bir divanı istifa mevcuttu. Evvelce sahibi tuğra; sahibi divanı inşa ismile vazife gören divan âzası; İlhanîlerde pervane namını almıştı. Adlî işlere bakanlara da yargucu denilmişti. [Kanun ve nizam dahilinde ihtilaf halletmeğe yargu denilirdi.] (Divanı kebiri İlhanî) nin reisi

[I] Medeniyeti islamiye cilt: 1 Sahife : 145 Dictionnaire universelle d'histoire et de geografhie La grande encyclopedie.

Encyclopaedia Britanuica,

[II] Mükrimin Halil. üniversite notları.

[III] Nizamülmelik. siyasetname Fransızca nüshası,

[1] İbni Bibi seyahatnamesi Mükrimin Halil bey tercümesi Antalyanın fethi kısmı,

[2] İsmail Hakkı Uzunçarşılı Türk tarihinin ana hatları müsveddeleri,

hükümdar veya vezir, Sahibi azamdır.

Hükümdar, devletin en büyük adamı, cümlenin ulusu idi. Vezir, varidat ve masarifatı mürakabe ile memurların azil ve nasbından mesul olan makam sahibi idi. Askerî işleri, ulus emiri ifa ederdi. Yirmi ok atımı mesafeye kadar uzaklıktaki bütün ümera da divan toplantılarına iştirak ederlerdi,

Divan zabıtlarını uluğ bitikcinin riyaset ettiği kalem heyeti tutardı. Niyabet veziri de bitekciye muavinlik ederdi.

Postaya, maliyeye, askeriyeye müteallik periğler vezirin kontrolü ve emri ile raci olduğu makam tarafından müsvedde halinde yazılır vezir bunu temize geçirttikten sonra (. . . sözü) ibaresini alta ilâve ederek divana havale ederdi. Bu periğ divan rüesası tarafından mütalea edilerek nizamata uygun bir şekilde hüküm verilirdi.

Görülüyor ki Anadolunun doğusunda yaşayan Cengiz bakiyesi İlhanlılar devleti dahi divan teşkilâtını ihmal etmiş değildi.

Mısır Memlûklerinde Divan:

İlk zamanlarda Eyyubilerin teşkilâtını taklit eden Memlûkler; sonraları Melik Zahir Beybars, Klavun ve oğlu Melik Nasır Muhammet zamanlarında birçok değişikliklerle kudretli bir teşkilâta sahip olmuşlardı. (4)

Evvela Darüladl denen divanı kebir, hükümdarın riyaset ettiği en büyük teşekküldü. Toplantılar ramazandan maada aylarda her pazartesi günü icra olunur, meratibe çok riayet edilirdi. Oturuşta ve duruşta daima bir usul vardı. Buna nazaran:

Hükümdar; ortada bir kürsüde oturur, aşğında, dört mezheb kadıları, beytülmal vekili, harp nazırı; solunda, kâtipler yer alırlar nazırulceyş te önde bulunurdu. Bu suretle bir daire teşkil etmiş olurlardı. Vezire gelince; eğer kalem erbabından ise sultan ile kâtibi sır arasında oturur, eğer kılınç erbabından ise diğer vazife sahiplerile uzakta dururdu. Şu halde vezirin fazla bir ehemmiyeti yoktu. sultanın arkasında silâhtar candar haseki Memlûklerinin küçükleri sağlı sollu dizilirler, ümerayı mübinin ihtiyarları da biraz uzakta otururlardı, diğer vazife erbabı ayakta dururlardı. (5)

Sonradan bu şekil kısmen değişmiş ve dört mezhep kadılarından; Şafiî, Malikî sultanın sağında; Hanefî, Hanbelî solunda yer almışlardır.

Bu büyük divandan başka sultanın pazartesi, perşembe günleri kasrı kebirde toplandığı heyetleri de vardır. Bunlarda ümerayı meşveret hariç diğer âzalar divandaki gibi otururlardı. Sultan bu meclisten enderuna geçince hususî zevat yanına girerek devlet işlerini arzederlerdi. Bu divanın küçük modelleri birçok naipliklerde de aynen mevcuttu.

Hükümdarın riyaset ettiği divanlar haricinde Mısırda Kalei cebelde, kâtibi sırrın bir divanı daha vardı ki; buna divanı inşa ismi verilmişti. Kâtibi sır yahut sahibi divanülinşa, nazırı divanülinşanın; sultana gelen mektupları okuyup cevaplarını vermek, sultanın alâmetini vazetmek, büyük divanda (Darüladilde) tevkileri yazmak, hükkâmın içtimaında söz söylemek, ulema arasındaki ihtilâfı halletmek gibi mühim salâhiyet ve vazifeleri vardı. Kâtibi sır mevkii; kadı Fethüttin Fethullahın gösterdiği fevkalâde iktidarla sonraları vezirlikten daha çok yükselmiştir. (1)

Memlûkler divanının umumî mütaleası gösteriyor ki bu Türk birliğinde de kabine teşekkülü çok mühim bir mevki işgal etmiş, sultanların riyaseti altında vazife görmüştür. Memlûkler teşkilâtında en çok nazarıdikkatı çeken şey divanı inşanın aldığı fevkalâde ehemmiyettir. *(Sonu var)*

[3] Suphülâşa tercümesi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı sahife 171 - 173

[4] Not, İsmail Hakkı Uzunçarşılı

[1] Elhattat velasâr tercüme, sahife 490

VİTAMİNLER HAKKINDA

Yazan: Dr. İrfan TİTİZ

Bugün vitaminler bahsı, yalnız tıp mensuplarını alâkadar eden bir mevzu olmaktan çıkmıştır. Her münevverin - tafsilâtile olmasa dahi - bilmesi icabeden gıda hijiyeni malumeleri arasına girmiştir.

Bu yazının birçok cihetleri tıp ve kimya malûmatını ihtiva etmesine rağmen sayın okuyuculara bu bilgilerden bir nebze bahsetmeği muvafık buldum.

Vitaminler hakkında. Vitaminlerin miladından itibaren pek çok yazı yazılmıştır. Bu husustaki mühim neşriyatı, çok selis bir ifade ile ve güzel bir toplayışla hülâsa ederek neşretmiş alan arkadaşım tıbbi kimya mütehassısı Şevket ARTMALININ kitabını tavsiye ederim.

Vitaminler yahut tali gıda cevherleri, kemmiyetile değil keyfiyetile müessir ve mutlaka alınan gıda içerisinde bulunması meşrut, hayatî kıymette cevherlerdir. Bugünkü tarifile vitaminler, uzviyette hücrelerin hayaddar kitlesini muhafaza, bunların çoğalmasına hizmet ve nihayet aza vazifelerinin normal bir surette ceryanını temin ile muvazzaf ve en az miktarlarla dahi olsa daimî şekilde hariçten uzviyete ithali mecburi uzvî maddelerdir.

Âzanın harikulâde bir vahdet altında ve tabii bir siyakta vazife görebilmeleri şartları, iki nevi sistemin hem ahenk olarak çalışmasile mümkündür. Bünların birisi asabi, diğeri de madde nazım sistemidir. İkinci gurupta, vitaminler ve hormonlar vardır. Hormonlar, bizzat uzviyette tekevvün eder, bu tekevvün daim ve bir müvazene ile vaki olur. Vitaminler ise hariçten uzviyete ithal olunurlar. Hormonlarla vitaminler arasında, pratik olarak bir benzeyiş vardır. Vitamin veya hormon noksanlığından veya yokluğundan ileri gelen hastalıklara (noksanlık hastalıkları) denir. Bu madde noksanlığı vitaminlere aitse, a vitaminoz hormon noksanlığına raci ise hâs noksanlık tezahürleri " Ausfallerscheinungen „ denir. Birinci hâlde vitamin tedavisi, ikinci halde hormon tedavisi " Substitutionstherapie „ mevzuubahs olur. Hormon ve vitamin tedavisi üç sahaya aittir:

1 — Nazım maddelerin yani vitaminlerin veya hormonların tam yoksulluğu ile husule gelen hastalıklarda (ikame tedavisile)

2 — Kısmi noksanlıklarında yani hipovitaminoz ve hipohormonal hallerde,

3 — Aza vazifelerinin müvazene bozukluğunda düzeltici maddeler (nazım faktor) olarak kullanılır.

Vitamin ve hormonlar hakkındaki tetkikler ve araştırmalar sayısı bilinemiyecek kadar çoktur. Bu çalışmaların, bazı mes'ut neticeleri kılinikte ehemmiyetli yer almıştır. Tıbbın, bütün şubelerini alâkadar eden bu mevzu, tedavi için çok vaytbahş bir safhadadır ve gün geçtikçe büyük bir ehemmiyet kazanmaktadır.

Vitaminler hakkında halihazır telâkkiler, istikbal için kullanış tarzını da işaret etmektedir. Bugünkü bilgilerimize nazaran, uzviyetin ne cinsden ve ne miktar vitamin almağa mecbur olduğu aproksimatif olarak tayin edilmiş bir keyfiyettir. Fakat bir insanın muhtelif şartlar altında ne miktar ve ne cinsten vitamin alması lâzımgeldiği tetkike değer bir meseledir. Filhakika, iklim, çalışma tarzı, yaş) tegaddi tarzı, mevsim, uzviyettir o zamanki hali (gebelik, neşvünema, hastalık), gibi hallerde, vitamin ihtiyacını tetkik etmek şüphesiz mühim olduğu kadar ilmî bakımdan da önemli bir mevzudur. Gerek kılinikte gerek pratikde avitaminozun saf şekillerinden ziyade, bilhassa hipovitaminoz şekilleri ehemmiyeti haizdır.

Filhakika, mevsim, igtida tarzı vesaire gibi sebeplerle gayri kâfi miktarda vitamin alındığı zaman vitamin noksanlığı alâmetleri gözükür. Romatizma ağrıları şikâyetile müracaat eden hastların, diş etleri sık sık kanayan, acıyan vakaların, cihazlarda marazı bir buluntu tesbit edilmemesine rağmen en ufak mesaile büyük yorgunluk hissedenlerin adedi hiç te az değildir. Bu gibi vakalar şu veya bu cihetten tedkik edilerek herhangi bir tedavinin semeresiz neticelerile dolaşmaktadır.

Hipovitaminoz arazaları, bilhassa bir taraflı perhiz takip edilen vakalarda (Mide, barsak, diyabet himyelerinde olduğu gibi) daha vazıh olarak görülür. Mutad tegadği ile, uzviyete kâfi miktarda vitamin girer.

Vitaminler gıda metabolizmasını tanzim mihanikiyyetile alâkadar olduğu için, giren gıda ile vitaminler arasında da bir müvazene olması icabetmektedir. Bunun misallerini neşvünema zamanında, gebelikde, emzirmede çocukluk ve gençlik çağında, bedeni çalışmada, hummali hastalıklarda, hipertireozda, vitamin ihtiyacını fazla görüyoruz.

Vitaminler, munhasıran yeşil sebze ve meyvada bulunmazlar. İleride söyleneceği gibi, karaciğer, yumurta, süt, et ğibi hayvanî gıdalarda da vardır. Binaenaleyh, bu noktayı düşünerek yalnız nebatî gıda ile beslenme yanlış bir kanaattır. Vitaminler yalnız çiğ sebze ve meyvada bulunur zehabile yemekleri çiğ ihzar etmek te hatalıdır. Yalnız çok kaynatmak, uzun zaman sıcak olarak muhaza etmek, sebze suyunu atmak doğru değildir. Eyi yapılmış konservelerde vitaminler muhafaza olunabilir. Buna mukabil mozalak, çürümüş meyva, eskimiş sebzelerde ise pek az vitamin vardır. Dikkate değer bir noktada, gerek gıda gerek vitamin itibarile normal zannedilen, fakat fazla miktarda pişirilen yemeklerin vitamin muhtevası itibarile noksan oluşudur. Meselâ, mekteplerde, kışlalarda, pişen yemekler gibi. Bu gibi yemekler iyi ihzar edilmezse birçok çeşitli hipovitaminoz arızaları husule gelebilir.

Vitaminler, tıpkı hormonlar gibi birbirleri arasında muvafık veya muakkis tesirleri vardır. Henüz bu mevzn, ancak bazı vitaminlerde lâyıkile mütalea edilebilmistir. Tecrübî farmakoloji, vitaminleri saf olarak istihsal imkânını buldukca bu cihetleri daha iyi anlaşılacaktır.

Yeni bilgilerimiz vitaminlerin de laalettayin miktarlarda vücuda getirmesinin muvafık olamıyacağını öğretiyor. Şumulü manasile bir (vitamin balansı) var denektir.

Vitaminler arasındaki tesirler, başlıca

AB, BC, AB, BD, şeklinde mütalea edilmiştir. Mesela, A vitamini çok verildiği zaman, C hipovitaminozu görülmüştür. A vitamini hücre teşekkülüne yardım ederek uzvi neşvünemayı mümkün kılar. D vitamini osteoblastik nesiçlerin kemikleşmesine ve binaenaleyh gayri uzvî neşvünemayî temin ve tanzim eder.

Vitamin A ile olan hücre kitlesinin çoğalması ne kadar çok olursa, D vitamini tesiri o nisbette azalır. Şu halde A ve D vitaminleri arasında muakis (antagonist) bir tesir vardır. Bu bilgilerimize rağmen henüz hangi sahada müşterek tesirleri, ve hangi sahada münferit tesirleri bulunduğu lâyıkile malûm değildir,

Vitamin A ve C arasında antogonist bir tesir var gibi görünüyor. Vitamin A ve B arasında muvafık bir tesir olduğu zannedilmektedir. Vitaminlerin intani hastalıklarda eyi tesirleri eskidenberi malûmdur. Tek başına antiinfeksiyöz bir vitamin mevcut değildir. Vitaminler heyeti mecmuasile intan seyri üzerine hüsnü tesir eder. Bazı hayvan tecrübelerile tahakkuk etmiştir ki, bilhassa kan yolile verilen C vitamini bakterisit hassayı artırıyor ve antikor teşekkülünü kolaylaştırıyor. Mühim bir cihet te, yukarda söylediğimiz gibi, vitaminlerle hormoelar arasındaki münasebettir, hormonlar beden dahilinde ve bir müvazene ile daimî şekilde tekevvün eden nazım maddelerdir. Vitaminlerle dahili ifraz guddeleri arasındaki münasebetlerden en eyi mütalea edileni dereki guddedir. Hipertireoz halinde vitaminler fazla sarf olunur. Neşvünema halinde bulunan farelerde yapılan tecrübelerde, dereki guddenin neşvünemayı menedici tesiri, A vitaminin ilâvesile bertaraf edilebilir. Fare ve kobaylardaki tecrübelerle, dereki gudde ifrazının istiklabı artırıcı tesiri, A vitamini vasıtasile bertaraf olabileceği tahakkuk etmiştir.

(Sonu var)

HAYATIN MENŞEİ MESELESİ

Yazan: Sezai KARATOPRAK

Hayatında bir defacık olsun " Dünyada hayatın başlangıcı ve menşei nedir ? „ diye kendi kendisine sormıyan adam yok gibidir.

Eski âlimlerden bazıları dünyadaki mahlukların cetlerinin ateşten ve alevden yapılmış olduklarını ve henüz sıcak bir mayi kütlesi halinde bulunan arz üzerinde balıklar gibi yaşadıklarına inanmakta idiler.

Bazı âlimler ise arz üzerine hayatın başka seyyarelerden intikal etmiş olduğunu iddia ediyorlardı. Hattâ, bunlardan bir tanesi " Hayat ta âlem gibi ebedîdir. Fakat hadisatı takip ederek daima yerini değiştirmekte, bir yıldızdan öbürüne geçmektedir „ diyorlardı.

Uzun zamanlardanberi unutulmuş olan bu nazariye son zamanlarda bazı büyük âlimler tarafından kabul edildi. Ve bu fikri teyit etmek maksadile şu nazariye ileri sürüldü: " Dünya üzerindeki nebatat şüphesiz âlemdeki nebatatın ancak küçük bir kısmından teşekkül eder. Arz nebat yetiştirmeğe müsait bir vaziyete geldiği zaman derhal nebatatla örtülmüştür. Bu hadiseyi birdenbire beliren bir adanın derhal yeşilliklerle örtülmesine bzezetebiliriz. O ada üzerinde yetişen nebatların tohumları oraya etraftan gelmektedir.

Bu düşünceye karşı " Arz feza içinde bir ada gibi değildir ki... O etrafından tamamile tecrit edilmiş bir halde bulunmaktadır. „ iddiası serdedilebilir. Fakat bu iddia bu nazariyeye taraftar olanların göstermiş oldukları bazı delillerle cerhedilmektedir. Onların iddiasına göre: Arz zannedildiği gibi etrafından tamamile tecrit edilmemiştir. Arada sırada arz üzerinde gözüken semavî taşlar bu keyfiyeti ispat eden kuvvetli birer delildirler.

Yine bu semavî taşlar başka dünyalardan arz üzerine bazı nebat tohumları taşımışlar ve bu tohumlar dünyamız üzerinde neşvünema bulmuşlardır.

Arz üzerinde nebatî hayatın bir başlangıcı olduğu gibi muhakkak bir de sonu vardır. Fakat kâinat üzerindeki hayat ebedidir ve seyyarelerden seyyarelere intikal ederek devam edecektir. „

İlk görünüşlerinde pek kuvvetli bir fikir hissini bırakan bu nazariyeyi cerheden bir takım fikirler ortaya atılmıştır: Bazı âlimler semavî taşların bir yıldızdan bir diğerine nebat tohumunu nakledemiyeceklerini iddia ediyorlar ve diyorlar ki:

Semavî taşlar, inkişaf devrelerini ikmal ettikten ve tamamile soğuduktan sonra parçalanmış olan yıldızların artıklarıdır. Bu yıldızlar üzerinde zaten hayattan eser kalmamıştır. Hayattan eser kaldığını farz etsek bile saniyede 30 - 40 kilometre süratle sey-

reden semavî taşlar bu fevkalâde süratlerinin tesirile kızmakta ve hattâ bazı şualar neşretmektedirler. Semavî taşlar üzerinde görülen ve bu taşların hararetin şiddeti yüzünden eridiklerine delâlet eden parlak ve sert tabaka bu hadisenin inkârı mümkün olmıyan bir delidir. Bir nebat tohumunun bu şiddetli hararete dayanabilmesine imkân görülmemiştir.

Bu kuvvetli fikirlerin ortaya çıkmasile çürümüş olan " Semavî taşların nebat tohumlarını yıldızlardan yıldızlara naklettikleri nazariyesi yerine başka bir nazariye ortaya atılmıştır:

Modern fizik ziyanın çarptığı cisimler üzerine bir tazyik yaptığını ispat etmiştir. Bu tazyikın knvveti yapılan hesaplara göre bir hektarlık arazi üzerinde 15 gram kadar bir şeydir. Bu tazyik bir seyyarenin bütün sathına teşmil edilecek olursa elde müthiş bir tazyikın mevcut olduğu görülür. Bu kuvvetin mesela güneşin arzı çekme kuvvetine kiyasen pek küçük olduğu görülürse de karşılaşan bu iki zıt kuvvet çok hafif cisimlerin seyyareler üzerinde cazibelerin tesirinden kurtularak serbest kalabilmelerine kâfi gelmektedir.

Bu nazariyeyi kabul ettikten sonra üzerinde hayat eserleri bulunan bir seyyareyi ele alalım. Bu seyyare üzerinde yaşayan ve mikroplardan da daha küçük olan bazı nebat tohumlrı yukarıdaki nazariyeye istinaden serbest kalabilir ve boşlukta başı boş dolaşmağa başlayabilirler. Bu sırada bunlara tesadüf eden ziya hüzmeleri bu küçük tohumları önlerine katarak sürükleyebilirler ve bunları başka bir yıldıza kadar götürebilirler. İşte yeni teşekkül eden bir yıldız üzerinde nebati hayat şu suretle başlayabilir.

Bu pek dahiyane görünen nazariyenin de itiraz görmüş terafları vardır.

Birçok âlimler yukarda tasavvur edilen şartlar dahilinde seyahat edecek tohumların yeni yıldız üzerine ancak ölmüş oldukları halde geleceklerini söylemektedirler. Çünkü boşlukta Ültraviyole şuaları pek mebzuldür, Bunlar mikroplar üzerinde öldürücü bir tesir icra ederler. Bu ziyalara dayanabilen bir mikroba şimdiye kadar hiç tesadüf edilmemiştir. Buna ilâveten fezada rutubetten eser yoktur ve hararet derecesi fevkalâde düşüktür.

Evvelki iddiayı kabul eden âlimler nazariyelerine karşı yapılan bu itirazları cerhedecek dellilleri bulmak üzere laburtuvarlarda hararetli bir surette çalışmağa başlamışlardır. Bu çalışmalarda boşluktaki şartların sun'î olarak vücuda getirilmesine uğraşılmış ve bu şartlar içinde hayatın devamına imkân olup olmadığı araştırılmıştır. Bu maksatla havası tamamile tecrit edilmiş bir tüp içine bazı mikrop tohumları konulmuş ve bu tüp yedi saat mayi haline getirilmiş Helyom gazı içinde ve - 269, - 271 derecelerde tutulmuş ve sonra — 190 derecedeki mayi azot içinde yirmi gün bırakılmıştır.

Bu tecrübeden geçirilen tohumlar mikroplardan tamamile tecrit edilmiş bir muhitte bırakılmış ve bir müddet sonra hayata avdet ettikleri görülmüştür.

Ayni tecrübeler mikroskobik hayvanların yumurtaları üzerinde de yapılmış, ayni muvaffakıyetli neticeler elde edilmiştir.

Bu tecrübeler sonunda anlaşılmıştır ki nebatî olsun, hayvanî olsun yaşayan hücreler boşlukta ve çok düşük bir hararet derecesinde ve karanlıkta muhafaza edilecek olurlarsa hayatî kabiliyetlerini ilânihaye muhafaza edebiliyorlar.

Bu neticeye vardıktan sonra son nazariyenin bir hakikatı ifade etmekte olduğuna inanmak mecburiyetinde kalıyoruz.

Netice iribarile âlem üzerinde ebedî o-

lan hayat yıldızdan yıldıza atlayıp geçmekte ve bu suretle ebediyete doğru devam edip gitmekte olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Bu nazariyenin ispat edilmesi maksadile yapılan laburatuvar çalışmaları sonunda düşük hararet, havasızlık, ziyasızlık gibi şartlar içinde hayatın ilelebet devam edebilmesi imkânı; bilhassa tıb mevzunna yeni kazançlar getirecek, büyük hizmetler görebilecek bir keşif olarak telâkki edilmektedir.

HİKÂYE:

CÉLİNE

Yazan: Anatole FRANCE

Cochelet ana merdivenin bir basamağına oturmuş kafası dizleri arasında, soluyordu. O hakikaten iğrenç bir halde idi. Sağ gözünü kapatmakta olan şiş şimdi bir yumruk kadar büyümüştü. Ve bu gözden çamurlarla lekelenmiş yüzüne pas renkli yapışkan sular akıyordu. Öksürüğünün tesirile yerindee oynamış olan kirli külahı ve siyah çatkısı saçları dökülmüş kepekli başını meydanda bırakmıştı. Kulaklarında sallanan iri bir çift altın küpe ise bu iğrençliği tamamlıyordu. Onun yanından geçerken adımlarımı sıklaştırmak ve kafamı öbür tarafa çevirmekle fena yapmıştım. Sık solumalarında devam ederek sert bir sesle beni çağırdı.

Yanına yaklaşıyordum. O bana kötü kötü bakıyordu:

— Küçük dostum dedi benim solumalarımı işitince kendi kendinize " İşte bir fok balığı „ dediniz değil mi? Eğer benim bir kadın olduğumu düşünseydiniz, muhakkak şapkanızı çıkararak beni selamlardınız. Sonra başını tekrar dizleri arasına bıraktı ve solumalarına devam etmeğe başladı.

Ben kızardım, bazı mazeretler mırıldanmağa çalıştım ve ouun merdivenlerden çıkmasına yardım etmek için koluna girmek teklifinde bulundum. Sert bir şekilde reddetti. Onun yanından üzüntülü bir halde ayrıldım.

***

Bütün bu koridorun divarlarında asılı tablolar içinde bir tanesini hepsinden daha güzel buluyordum. Bir kadın büstü idi. Beyzi yüzünü altın sarısı saçları çevreliyordu. menekşe rengi gözleri hulyalı bir bakışla dolu idi, genç ve latif omuzları vardı.

— Ne kadar güzel diye mırıldanmışım.

— Bilmiyor musun onu? Bu Gerardın Psyche sidir. Tablo ilk defa 1796 sergisinde teşhir edilmiştir. Şimdi Luvr müzesindedir. Ressamın şaheseridir. Fakat bu etüd tablo üzerinde kendisine tekabül eden kısımdan daha iyidir. Bu ilk düşünce ile netice arasında o kadar büyük bir fark var ki... Eserin kendisinde Psychenin yaşı muhakkak ki iyi bir surette ve itina ile tersim edilmiştir. Fakat biraz soğuk, çok cilâlı, çok kaygan ve çok donuk. Bu eskisde ise yapılış daha serbest, tarz daha geniş, his daha çok, tatlı bir sıcaklık, bir cilt tazeliği, bir şefkat var ki Luvr müzesinde muhafaza edilmekte olan aslında bunlara tesadüf mümkün değildir. Fazla olarak burada hakikat var, hayat var tabiat sezilmiş ve tesbit edilmiştir. Model ressamı tesiri altında bırakmıştır.

— Fakat efendim dedim, model bunun kadar güzel olamazdı.

— Bilâkis, model de bu kadar güzeldi. Gerard mükemmel bir portre ressamıdır. Onun portreleri daima şayanı tercihtir. Burada gördüğün tamamlanmamış fakat bitmeğe yakınlaşmış bir resimdir. Seni temin ederim ki bu eskis modeli çok sadık bir şekilde, hiç bir mübalagaya kaçmadan temsil etmektedir. Bil ki çocuğum, mübalâga ve meth güzelliğe karşı bir hakaretten başka bir şey değildir. Bu Psychenin modeli uzun zaman atölyelerde şöhretini muhafaza etti. Celin adındaydı. Celini imparatorluk devrinin bir çok tablolarında bulmak kabildir. Davide modellik etti, Celin mağrur ve kötü ahlaklı bir kadın olduğu için kaba bir adam olan David ile geçinemedi. Guerin, Girodet, Baron Regnault, ve bilâhare Hersent'e modellik etti. de Margerite Prud'hom ile zamanının en güzel kadın modeli idiler. Margerit şehvî bir tip idi. Fakat Celin daha mütenasip, daha ince, daha kibar idi. Saçları daha zengin teni daha parlak idi. Celin 1815 te ilk gençliğini geçirmiş olmasına rağmen ressamlar arasında hâlâ büyük şöhretini muhafaza ediyordu. Hattâ imparator Aleksandr Parise geldiği günlerde onu görmek istedi ve kendisine birçok ta para verdi. Derler ki Düşes d'Angouleme de Celini görmek merakına düştü ve hattâ ona bir de hediye gönderdi. Ben bir gün ona Forbinin atölyesinde tesadüf ettim şişmanlamış olmasına rağmen hâla güzeldi. Bundan kırk sene kadar evvel... Bugün eğer yaşıyorsa herhalde çok ihtiyardır.

***

Fırsatını bulduğum zaman Mösyö Menage'e bir mütehassıs edası takınarak Luvre'a Gerardın Psychesini görmek için geldiğimi ve onu bana gösterilen bir eskis ile mukayese etmek niyetinde olduğumu söyledim ve ilâve ettim:

— Psyche için poz veren tanınmış bir model, Celindir.

Mösyö Menage ehemmiyet vermiyerek mırıldandı:

— Mümkündür.

— O çok güzel miydi?

— Diyorlar. Ben onun gençlik zamanını bilmiyorum.

— Guerin, Girodet ve nihayet Hersent'e de modellik yapmış..

— Hâlâ yaşıyor mu?

— Onu sen de tanıyorsun? Sizin apartmanda oturuyor. Koridorun dibinde benim atölyemin olduğu yerde...

— Celin?

— Evet Celin, Celin Cochelet... Altın saçları... Menekşe gözleri...

— Ne diyorsunuz? O bu kadar güzel...

— Hayat. Bu... Ne yapalım... Her çiçeğin bir mevsimi var...

(La Vie en fleur'den)

SEN, AĞLIYORKEN DADAŞ

Yazan : Sadi AKATAY

Atanın yol uğrağı,
Kongrenin kurağı.
Burda vatan toprağı;
Kutsallaşıyor Dadaş.

Burda kükreyen, taşan;
Her düşmanla savaşan;
O bir güneşti aşan.
Palandökenden Dadaş.

Generalken er oldu;
Türklüğe rehber oldu,
Ulus seferber oldu;
(Kemâl) ardından Dadaş

Türkün derdinden bilen
Türkü güldüren, gülen;
(Dalmabahçe) de ölen;
Yurtta yaşıyor Dadaş.

Büyüktür, Türkün yası.
Sarsıldı Türk dünyası.
Yurtta her Türk anası;
Kara bağlıyor Dadaş.

Eğerli, dumlı dağlar;
Başları duman ağlar,
Karasu çoşkun çağlar;
Onun ardından Dadaş.

İlk tanırsın Atanı;
O vatan yaratanı
Sen seversin vatanı:
Çıkmaz yadından Dadaş.

Atan, göklerden insin
Acın mümkün mü dinsin?
(İsmet) gözyaşın silsin
Sen, ağlıyorken Dadaş

GÖLGESİZ YOLLAR

Dayandığı ağaçtan acı bir yel esince,
Sarı yapraklar gibi duygular döküldüler;
Yolcunun yapraklara vedalaştığı gece
Dümdüz görünen yollar kıvranıp büküldüler!

NEREDE

Sevgimi ye-inden sormaya geldim.
Yüzyüze baktılar, gülümsediler,
" Şallara bürünmüş bir beyaz tabut
Omuzda giderken gördük „ dediler!.
Gariboğlu

SEBEP

Yüzüme gülmek için ne bir arkadaş vardı,
Gönlüme serpmek için ne bir damla yaş vardı,
Hayalimde yalnız sarışın bir baş vardı
Sevgimi saçlarına atıp uyutmak için;

İçtiğim her kadehten aktı, kayboldu adım,
Ömrümü serdim gitti yoluua adım adım;
Kalbimi parçaladım, fırlattım ellerine
Rastgeldiğim güzelin - seni unutmak için!
Gariboğlu

ERZURUMDA
İLİM HAREKETLERİ

Şehrimizde hekim, kimyager, baytar, öğretmen gibi kâh pratik ve kâh nazarî cephelerde çalışan münevverlerin sahaları dahilinde ayrı ayrı çalıştıkları ve ilmin yeniliklerini takip ettikleri muhakkatır. Fakat ne de olsa bu ferdî bir çalışmadır; ve memleketin en ücra köşelerinde dahi şahsî zevkle çalışan vatandaşları görmek kabil olduğu cihetle buna tam manasile " İlmî hareket " denemez; çünkü maşerî bir gayesi ve çehresi yoktur. Bizim mecmuamız Erzurumun kültür muhitinde ilmî kaynaşmanın ve bağlılığın bir makesidir; çünkü bu şehirde muhtelif sahalarda ayrı ayrı yurt vazifelerini deruhte etmiş olan bütün güzidelerin tahlili etüdlerine açık bir rehberdir. Erzurum aynile bunun gibi ve daha pratik bir sahada çok kuvvetli bir ilim hareketine sahne teşkil etmekle bahtiyardır. Batıda bile pek az büyük şehirlerimizin mazhar olduğu bu ilmî ve meslekî kaynaşma, geniş mikyasta bir mesai kollaborasyonu Mareşal Çakmak hastahanesinde mevcuttur. Üç senedenberi bu modern ve güzel doğu hastahanesinin geniş kütüphane salonunda yapılan tıbbî müsamerelere bu sene de bir buçuk aydanberi başlanmış bulunmakta; ve her hafta Perşembe günleri saat iki buçukta diyarımızın bütün alâkadar münevverlerine açıktır. Asker ve sivil bütün değerli hekimlerimiz, kimyager, eczacı ve diş tabiplerimiz buralarda toplanarak haftanın aktüalitelerini konuşurlar; orijinal ve nadir tıbbî müşahadelerini bütün seririî ve labora-- tuvar tahlillerile takdim münakaşe ederler Bundan başka her hafta bir mütehassıs ih- tisasının çevresi dahilinde ilmî bir konferans vermekle mükelleftir. Bu konferanslarda gü- dülen gaye bütün diğer hekimleri ihtisasları haricinde kalan tıb yeniliklerinden haberdar etmek ve istifadelendirmektir. Bütün bu gü- zel ve müdellel konferanslar sonunda muh- telif tıb gazetelerinde ve bilhassa askerî sıhhiye mecmuasında neşredilmektedir. İkinci Kânunun beşinci günü başlayan bu müsame- relerde takdim edilen bütün nadir vakaları ayrı ayrı zikretmemizin imkânı yoktur. Az tesadüf edilen dimağ urları, mesane yokluğu, cüzam hastalığı, vitiligolar, muhtelif ameli- yelere ait muvaffakıyetler, hurdebin mustah- zeratı gibi birçok vakalar ve mesailer bun- lar arasındadır.

Konferanslar arasında sıra ile dahiliye mütehassısı İrfan TİTİZİN "Miyeloik lösemileri " , rontkenci Efdal AŞARIN " Kan uzuvlarına rontken şuaatının marazî tesirleri" , Ürolog Besim ENERENİN " Üç sene zarfında Mareşal Çakmak hastahanesi bevliye mesaisi" , kulakçı Reşat ULUĞUN "Burun nevrozları " , Operatör İzzetin " Bağarsak düğümlenmeleri " , Gözcü Fikretin " Göz kazaları" gibi mevzuları dikkate şayandır. Asabiye Şefi Rasim ADASAL da "Istırap ve ölüm felsefesi ve bunun karşısında hekim " adlı orijinal bir paramedikal konferans vermiştir.

Tabiatile sıraları geldikçe diğer mütehassıslar ve sivil hekimler de uhtelerine düşen konferanslarını aynı alâka ile dinletecek-lerdir. Bütün bu konferanslarla müşahadelerin sene sonunda müşterek bir belleten etiketi altında neşredilmesi memleket ilmi namına büyük bir yardım olacaktır. Avrupada her hastahane veya ilim müessesesi hummalî cehtlerin eseri olan mesaisini senelik broşürler ve kitaplar halinde neşreder: ve bunlar o memleketin ilmine tercüman olan kuvvetli ve mevsuk müeyyidelerdir. Binaenaleyh bu yurt vazifesini hem değerli mütehassıslarımızdan ve hem de yardımcı alâkadar makamlardan hararetle bekleriz.

ERZURUMDA

Şehir haberleri

■ Halkevlerinin yedinci açılış yıldönümü her yerde olğuğu gibi Erzurumda da bir toplantıya vesile vermiştir. O gün öğleden sonra Belediye salonunda içtima etmiş olan halk evvela radyoda Başvekil Refik Saydamın vermiş olduğu nutku dinlemiş ve bilâhare Halkevi reisi adına Bahadır DÜLGER'İN ağzından Erzurum Halkevinin geçen bir senelik faaliyeti öğrenmiştir.

Gelecek senenin faaliyet programı Dil Tarih Edebiyat Komitesi Başkanı Faik BİNÂL tarafından izah edilmiştir.

■ Geçen ay zarfında Erzurum vilâyet Umumî Meclisi mutat senelik toplantısına başlamıştır. Vali Muavini Hilmi BALCININ reisliğinde yapılan ilk toplantıda ebedî Şefin adı saygı ile anılmiş ve Meclisin toplantısı münasebetile büyüklere muhtelif telgraflar çekilmiştir. Umumî Meclis faaliyete devam etmektedir.

■ Toplanmış olan Belediye Meclisi de tren yolunun Erzuruma muvasalâtı günlerinin pek yakın gelmiş olması sebebile hummalî bir faaliyete girişmiştir. Şehri daha ziyade [illegible] eltirmek hususnnda birçok tedbirler düşünülmekte ve bunların tatbiki için [illegible] aranmaktadır. [illegible] i sene kat'î bir şekilde tespit edilecek olan imar plânından sonra, ya[illegible] edilecek eksikliklerile Erzurum modern bir yüz almağa başlayacaktır.

[illegible] atın yenilenmesi dolayısile vilâyet dahilindeki müntehip defterleri tanzim [illegible] arın verdiği neticelere göre bu intihabatta Erzurumun dokuz mebus çı[illegible] [illegible] umüzd[illegible] ıtır.

■ İn[illegible] nun Erzuruma varacağı gün için şimdiden hazırlıklara başlanmıştır. [illegible] büyük ve tarihî telâkki edilen bu günü bütün vilâyet heyecanla ve bir merasimle kutlulayacaktır. Bu münasebetle Erzurumun tarihî, iktısadî, içtimaî bütün vasıfları canladıran bir de albüm neşredilecektir.

■ Erzurum Lisesinde okuyan yoksul çocuklara yardım maksadile terttip edilmiş olan eşya piyangosu çekilmiştir. Piyangodan elde edilen hasılât ile kimsesiz ve fakir

yavruların yemek, geyecek ve kitap ihtiyaçları bertaraf edilecektir.

■ İlk defa olarak Erzurum kayakçıları ile Bayburt kayakçıları geçen ayın son haftasında Erzurumda karşılaşmışlardır. Beden terbiyesi umum Müdürlüğü tarafından tertip edilmiş olan bu on altı kilometrelik mukavemet müsabakasını Erzurum kayakçıları kazanmışlardır. Bu müsabakada bilhassa mıntakamızın en disiplinli ve muntazam kulübü olan Erzurum Gücü sporcuları büyük bir muvaffakıyet göstermişlerdir.

■ Orduevinde her Cumartesi akşamı yapılmakta olan aile toplantıları nezih bir eğlence muhiti olmakta devam etmektedir.

…ığı yer : Erzurum Vilâyet Matbaası